

ivn **KARWIJ**

IVN Oost-Veluwezooom | Zomer 2020 | 45e jaargang nr. 2

**Andere
tijden**

pagina
5

**Tuin-
quarantaine**

pagina
12

**Voor-
wandelen**

pagina
18

Luchtlezen

pagina
23

ICT visie

**Computers
op maat
Onderhoud
Netwerken
Reparatie
Supplies**

Emmastraat 29 • 6881 SN Velp • (026) 3640641
Internet: www.ictvisie.eu

Bij ons ben je op het juiste adres voor Fairtrade artikelen en (h)eerlijke foodproducten. Alles gemaakt met respect voor mens en milieu. Elk product met een eigen FAIRHAAL. Een feestje om te geven en om te ontvangen.

Loop eens binnen en laat u verrassen!

EETERIJ
de Jutberg

Natuurlijk smakelijk!

Bij Eeterij de Jutberg is het sfeervol genieten van een lunch of diner. Onze gerechten worden "natuurlijk" bereid met verse kruiden uit eigen tuin. Ook met kinderen kunt u bij ons prima terecht. Voor en na het eten kunnen zij lekker ultrazen in de speeltuin of op het springkussen. Bij Eeterij de Jutberg kunt u ook nog heerlijk nagenieten van een lange wandeling of fietstocht door het nationaalpark De Veluwezoom.

Voor meer informatie: www.eeterijdejutberg.nl

4	Van de redactie	14	Vrijwilligers zetten padden en kikkers over
5	Andere tijden	15	Een bijzonder stille boomplantdag
6	Afscheid nemen bestaat niet	16	Energietransitie en landschap - deel 2
8	Uit de oude doos	18	Voorwandelen
10	Bladeren: kleur, nerf, moes, bewoners	22	Beheerplan Rozedaalse Veld - deel 2
12	Tuinquarantaine	23	Luchtlezen

Kopij voor het volgende nummer
voor 11 augustus mailen naar
redactiekarwij@ivnoostveluwezoom.nl

COLOFON

Verschijnt vier keer per jaar in maart, juni, september en december. Oplage: 330 exemplaren.
Artikelen overnemen mag, met bronvermelding en onze toestemming.
Artikelen in Karwij weerspiegelen niet altijd de mening van de redactie

Redactie Karwij:

Jeroen Boland, Floor Scholten en Niko Wolswijk.
Vormgeving: Bart Riggeling.

Aan dit nummer werkten mee: Adelijne Martin, Anton Logemann, Bertus Schoenmakers, Corlène van den Camp, Gerrit Lammers, Hermine Schuit, Jannie de Jong, Karin Otermann, diverse leden en het bestuur.

Foto voorpagina: Han Peper

Bestuur

Voorzitter - vacature
Secretaris - vacature
Penningmeester - Fred Rentier
Publieksactiviteiten - Gerrit Lammers
Lid - Mieke de Graaff, Richard van Gelder en Willem Cramer

Secretariaat bestuur

secretaris@ivnoostveluwezoom.nl
Postadres: de Klaproos Korenbloemstraat 21
6991 VN Rheden

Leden-en donateursadministratie

Per jaar: Lidmaatschap min. € 20.00,
donatie min. € 12,50
IBAN NL92INGB0001417280
t.n.v. IVN Oost-Veluwezoom
Fred Rentier, Pieperslaan 8
6955 AR Ellecom
penningmeester@ivnoostveluwezoom.nl
Tel. 0313-438681
Opzeggen: schriftelijk voor 1 december

MUTATIES

Nieuwe leden: Dhr. J. Minderman,
Mevr. N. Ankersmit, Dhr. Schmidt, Mw. Tjassens
Mevr. T. Fokkema, Dhr. P. Meulenbeek
Mevr. R. Verzantvoort, Mevr. N. Lensink
Mevr. R. Zuurhout, Mevr. I. Veldhuizen

Opzeggingen: Dhr. J. Doedel, Mevr. van Rhijn
Dhr. G. Schulkes, Mevr. Meijer-Hoorndijk,
Mevr. H. Feenstra

Drukker: Editoo B.V. Arnhem

Van de redactie

Het zijn vreemde tijden. Voor sommigen ook trieste tijden, omdat familieleden niet bezocht kunnen worden, het coronavirus dichtbij heeft toegeslagen, er inkomstenverlies is. Met die mensen leven we allemaal mee. Voor anderen zijn het thuiswerken en de relatieve rust misschien wel welkome veranderingen. Hoe dan ook: de anderhalvemetersamenleving is het nieuwe normaal geworden.

Dat betekent voor IVN-ers dat de natuur vooral van dichtbij bekeken kan worden. In de tuin bijvoorbeeld of in de buurt. Hoe mooi die dichtbij natuur kan zijn, zien we aan de bijdragen die binnenkwamen naar aanleiding van de Tuin Quarantaine-oproep. Op de middenpagina's van deze KARWIJ is een selectie daarvan in de etalage gezet.

Ikzelf ben maar wat blij dat wandelen 'coronaproof' is al moet dat voorlopig nog wel even alleen. Mijn stappenteller weet niet wat hem overkomt. En o, wat ben ik blij dat we wonen waar we wonen: hier op de prachtige Veluwezoom. Hoe de zomer eruit gaat zien, is nog met vraagtekens omhuld. Gaan we op vakantie of wordt het een staycation? Wat wel zeker is? Dat we iets te lezen hebben: een nieuwe, goed gevulde KARWIJ. Veel leesplezier!

*Namens de redactie,
Floor Scholten*

Van het bestuur

Tijdens mijn joggingsrondje vanochtend, dat liep van de Ossendaalse laan, de schaapskooi, de Zijpenberg, door het Rozendaalse zand en over het veld naar het Kerkpad terug naar huis, heb ik dit hele stukje 'van het bestuur' bedacht. Waar ik geen rekening mee had gehouden, is dat het rennen door de natuur mijn hoofd heeft leeg gemaakt. Dus ik moet alles opnieuw bedenken. En dat doe ik dan, trachtend het 'c-woord' te vermijden.

In april heeft het bestuur weer vergaderd in de Klaproos, keurig volgens de regels. Er stonden verschillende zaken op de agenda, zoals de ledenvergadering, het ledenuitje en de excursies. Hier konden we op dat moment nog niet zo heel veel mee. Inmiddels is echter duidelijk geworden dat we voor 1 juli geen IVN-activiteiten kunnen organiseren. Dat betekent dat de geplande cursussen en de midzo-

meravond in de IVN-tuin niet doorgaan. Of en onder welke voorwaarden vanaf 1 juli wel weer activiteiten mogelijk zijn, weten we nog niet. Als iemand goede ideeën heeft, geef dit dan door aan iemand van het bestuur.

Verder spraken we over ons beleidsplan en over de bestuursbezetting. Beide onderwerpen vergen wat extra aandacht en daarom spraken we af een keer extra (en dan alleen) hierover te vergaderen.

Over de bestuursbezetting

Fred Rentier heeft aangegeven te willen stoppen met het penningmeesterschap. Gerrit Lammers treedt in november af en Mieke de Graaff in maart 2021. Dit betekent dat we binnen een jaar liefst vier nieuwe bestuursleden moeten zien te vinden. Dit zou je een uitdaging kunnen noemen. We hebben een mooie club met elkaar, dus waarom zou dit niet lukken?

*Namens het bestuur,
Richard van Gelder*

Errata

In de vorige Karwij zijn bij het artikel *Voorwandelen* per abuis enkele bronvermeldingen bij foto's weggelaten. Te weten:

- Jachttafereel Willem III, door Dirk Maas, voor 1692 (bron: Paleis Het Loo)
- Syn Hoogheys Wiltbaen tot Dyren, door Nicolaes van Geelkercken, 1648 (Gelders Archief. Foto: J. van Lindt)
- Kaart en luchtfoto: bron Kadaster.

In het artikel van *Naar de knoppen* waren enkele onderschriften onjuist. Bij twee foto's op pagina 8 stond Es en Esdoornknoppen vermeld, waar het Kastanjeknoppen betrof.

Ten slotte: wanneer de redactie geen bronvermeldingen of fotografen vermeldt, dan kan ervan uitgegaan worden dat het rechtenvrije stockfoto's betreft.

Andere tijden

De titel van dit bekende televisieprogramma zou ook van toepassing kunnen zijn op deze tijd waarin we moeten omgaan met de coronamaatregelen. Voor de IVN-tuin betekent dit dat er momenteel op zondagen geen gids aanwezig is. De tuin is echter wel gewoon geopend voor het publiek. In afwachting van versoepeling van de maatregelen worden in de tuin geen zaden verkocht en zijn geen themadagen vastgesteld. Voor geïnteresseerden is het wel mogelijk om via het e-mailadres tuinrheden@kpnmail.nl een zadenlijst op te vragen of zaden te bestellen.

Omdat men hier gemakkelijk anderhalve meter afstand kan houden, wordt er wel gewerkt. De relatief kleine groep mensen die momenteel op maandag in de tuin aanwezig is, werkt met veel inzet en enthousiasme om de verschillende percelen op orde te houden. Er wordt gezaaid, geplant en de paden worden onkruidvrij gehouden door regelmatige behandeling met een onkruidbrander. Momenteel staat er veel in bloei. Kortom, de tuin is een bezoek waard en dit kan op alle dagen van de week!

Een welkome plek in quarantainetijden

Benieuwd naar wie er zoal een kijkje komen nemen, heb ik dit zelf op zondagmiddag 3 mei ook gedaan. Het parkeerterrein was flink bezet op deze zonnige middag. Wel begrijpelijk, zo'n mooie dag, met daarbij de ontluikende natuur, lokt veel mensen naar buiten om te wandelen of te sporten. Zeker na een periode van veel binnen zitten.

In de tuin, op de bank bij de put, genoten een vader en moeder met hun kleine kinderen van een boterham. Heerlijk in het zonnetje. Zoiets moet je niet verstoren. Nadat zij de tuin hadden verlaten, verscheen een jongetje bij de vijver, gevolgd door

zijn vader. Het jongetje informeerde netjes of ze op voldoende afstand konden passeren. Vader en zoon bleken in de buurt te wonen, ze komen regelmatig hier en lopen dan even rond waarbij meestal een speurtocht naar kikkers wordt gehouden. Bij succes volgt thuis appeltaart. Soms kopen ze hier een van de opgepotte plantjes. Zelf hebben zij een kleine voortuin, zo vertelde het jongetje, daar zijn zonnebloemen in gezaaid. Hij is vast een toekomstige IVN-er!

Onder de kersenboom installeerde een vader zich met zijn dochtertje. Het meisje werd uit de wandelwagen getild, van het warme jasje ontdaan en mocht vervolgens lekker in het gras rondkruipen. De vader vertelde weinig van de natuur af te weten maar er wel van te genieten.

Een poosje later verschenen twee dames die veel interesse toonden in de groei en bloei van de verschillende planten. De tuin was hun bekend want ze komen hier jaarlijks. De ene dame vertelde afkomstig te zijn uit Zevenaar en over een nogal wilde tuin te beschikken. De andere dame woont op een flat in Arnhem, wel met een balkon waar ze graag wat meer 'natuur' zou willen hebben. Een insectenhotel behoort dan misschien tot de mogelijkheden maar dan moeten er wel planten in de buurt zijn waar insecten op afkomen. Helaas was het balkon daar te klein voor.

Het blijkt dat de tuin toch regelmatig wordt bezocht ook al is er minder toeloop omdat het naastgelegen bezoekerscentrum van Natuurmonumenten gesloten is. Hopelijk worden het binnenkort weer 'gewone' tijden.

Tekst en beeld: Jannie de Jong, mei 2020

Afscheid nemen bestaat niet

In januari van dit jaar droegen twee trouwe Karwijmakers - Karin Otermann en Corlène van den Camp - hun stokjes over aan een nieuwe redactie. De inzet van de twee harde werkers, die jarenlang de Karwij voor onze leden verzorgden - samen met veel trouwe bijdragers - willen we uiteraard niet stilletjes voorbij laten gaan. Daarom in deze Karwij een artikel over Karin en Corlène waarin we terugblikken op twintig jaar Karwij, als dank. En een artikel van Karin uit de oude doos. Een eenmalige actie, omdat het té leuk is om niet nog een keer te delen, precies twintig jaar later.

Twintig jaar

Karin startte op 1 januari 2000 als redacteur voor Karwij nadat ze net daarvoor de gidsencursus afrondde. Haar allereerste actie: een oproep aan de lezers om opmerkelijke belevenissen te melden aan de redactie. Het idee erachter was dat Karin dan een stukje ging schrijven als de persoon in kwestie daar geen tijd voor had. Het leverde door de jaren heen mooie reacties en artikelen op.

Hoewel de samenstelling van de redactie regelmatig veranderde, vond Karin het altijd een gezellige club die elke keer weer een mooi blad uit de grond stampte en goed samenwerkte. Ooit was dat zelfs zes keer per jaar, wat later teruggeschroefd werd naar vier keer. Een constante factor al die tijd was ook Jannie de Jong, die alles coördineerde, de opmaak verzorgde en illustraties bij elkaar sprokkelde. Jannie droeg haar stokje in 2013 over aan een nieuwe duizendpoot...

De nieuwe duizendpoot: Corlène

In 2013 verschijnt Corlène van den Camp op het toneel dat Karwij heet. Corlène start op het moment dat de lay-out en drukwijze van de Karwij (weer) eens verandert. Daar kan ze wel wat mee, want vlak daarvoor heeft ze de opmaak van een boek gedaan. Daarnaast heeft ze er lol in haar hobby's natuur en fotografie te combineren en in te zetten voor Karwij.

Ze is in 2013 de enige nieuwe redactiekandidaat en daarom superblij dat Karin ook actief blijft en haar expertise doorgeeft. De samenwerking is goed en ook fijn is dat Jannie weliswaar niet langer in de redactie zit, maar wél als vaste schrijver bijdraagt. Corlène ontpopt zich als heuse nieuwe duizendpoot en legt zich, naast fotografie en tekst, ook toe op

planning, schrijvers achter de broek zitten, de opmaak en zorgen dat het blad, elk kwartaal weer, op tijd op de mat ligt. Een heus 'karwij' dat niet altijd soepel verloopt, maar wél altijd lukt.

De leukste factoren van werken voor Karwij zijn voor haar de spontane artikelen van leden die zo ineens binnenkomen, maar ook de kennis en ervaring die leden in hun artikelen delen of wanneer de redactie gewezen wordt op bijzondere zaken in de regio. Ook aangenaam zijn de reacties van leden op wandelingen of spontaan in de mail. Dat er verder weinig respons komt, is soms wel jammer. Al was het maar omdat je dan als redactie niet weet of je wel goed bezig bent. Daarom waren de interviews bij het 40-jarig bestaan zo nuttig. Die leverden nieuwe inzichten en feedback op.

Mensen achter broek zitten is niet de favoriete bezigheid van Corlène. Gelukkig is dat niet té vaak nodig. Wat ze ook lastig vindt, is schrijvers teleurstellen, bijvoorbeeld als een artikel niet paste binnen de visie van de redactie.

Karin schrijft

Ondertussen legt Karin zich toe op schrijven, schrijven en schrijven. Ze focust zich op actualiteit, natuurbeheer en achtergronden, trends en ontwikkelingen in natuur- en waterbeheer, klimaatverandering en later ook duurzaamheid. Daarnaast richt ze zich op persoonlijke belevenissen met een 'groene touch' van leden. En ze werkt jarenlang aan de vaste rubriek 'ACTUEEL' met aandacht voor korte lokale nieuwsberichten over natuur. Hiervoor onderhoudt ze contacten met natuurbeheerders in het werkgebied van IVN Oost-Veluwezoo. Het levert veel leuke en waardevolle contacten op, ook met andere leden.

Het proces

In de afgelopen twintig jaar is het uiterlijk van Karwij flink veranderd. Wat begon als een zwart/wit-blad gedrukt op een A4'tje met een nietje erdoor, werd later een gevouwen A3 met een nieuwe voorkant. Daarna kwam Editoo (de drukker) om de hoek kijken en ontpopte het blad zich steeds meer als magazine met gaandeweg meer kleurenpagina's. Met de komst van de nieuwe redactie, in januari 2020 is er ook weer een opfrisbeurt geweest. Het blad is nu helemaal in kleur.

De redactie schommelde door de jaren ook wel eens. Regelmatig moest gezocht worden naar nieuwe redactieleden of werd er, om diverse redenen, weer eens afscheid genomen. Een nadeel daarvan was dat mensen steeds weer ingewerkt moesten worden. Gelukkig zijn er ook veel vaste schrijvers gevonden en gebleven. Daardoor kreeg Karwij steeds meer inhoud en flexibiliteit: van te veel kopij waardoor het soms 'proppen' was tot te weinig kopij en dus 'uitsmeren'. Altijd kwam het uiteindelijk goed.

Dank jullie wel

Karin Otermann zat twintig jaar in de redactie van Karwij. Een lange periode en meer dan een bedankje waard. Ze droeg het stokje in januari over, maar blijft wel geregeld bijdragen, want stiekem kan ze niet zonder. Corlène was zeven jaar zeer actief in de redactie en nam, net als Karin, in januari afscheid. Ook zij blijft wel schrijven voor Karwij. Gelukkig maar. Dames bedankt!

Tekst: Floor Scholten

*Parende zandkevers ("Ik ben gek op kriebeldiertjes")
Foto: Corlène van den Camp*

Corlène maakt een foto van zandkevers. Foto: Anton Logemann

Uit de oude doos

ACHTER DE SCHERMEN VAN BUITENGEWOON

Door: Karin Otermann (verschenen in de Karwij juni 2000)

Karin bij TV Gelderland Beeld/ tv gelderland

“Telefoon voor jou”, roept Sietse, terwijl hij de keuken weer in rent om z'n boterham verder op te eten. Aan de lijn is Gert Visser van TV Gelderland. Hij vertelt dat de redactie van dit natuurprogramma een serie aan het maken is over water in Gelderland: Buitengewoon. Momenteel werken ze aan een aflevering over de Rozendaalse beek.

Rozendaalse Beek. Foto: Karin Otermann

Hij heeft mijn naam doorgekregen van Herma Scherpenzeel en van haar begrepen dat ik een gebiedje langs de beek vorig jaar heb bestudeerd. En nu belt hij om te vragen, “u voelt het waarschijnlijk al aankomen”, of ik in dit programma wil optreden. ‘Wat krijgen we nou?’ flitst er door mijn hoofd, maar

de meneer babbelt rustig verder en ik doe net of dit de normaalste zaak van de wereld is. De opnames zijn over vier dagen en er staat nog niets in mijn agenda op die bewuste ochtend. Onder het motto “dit is weer eens iets anders” ga ik voorlopig akkoord. Hij zal vanavond terugbellen - dan kan ik er nog even over nadenken. Een beetje verdwaasd loop ik terug naar de keuken om een nieuwe serie boterhammen te verzorgen voor de hongerige kinderen.

Voorjaarsweer

Die middag ga ik meteen even kijken. Het is eind maart en al de hele week lekker voorjaarsweer. Het klein hoefblad is uitgebloeid en staat er wat verpieperd bij. “Niet echt fotogeniek”, denk ik. Vreemd, ik heb nog nooit met een tv-blik door dit terrein gelopen. Op diverse plaatsen staat speenkruid in bloei. Tijdens de gidsencursus heb ik dit gebiedje ongeveer een jaar gevolgd. Regelmatig ging ik kijken wat er groeide, bloeide, kroop, vloog en zwom. Het terrein is een voormalig weilandje, gedeeltelijk afgeplagd, met veel kwel en grenzend aan de beek. Het niet afgeplagde stuk is ruig en ontoegankelijk door de zompige bodem en de manshoge vegetatie. Het eind 1996 afgeplagde deel zit in de pioniersfase. Hier moet in de toekomst een schrale kwelvegetatie ontstaan. Op de afgevlakte oever van de beek stond vorige zomer een weelderige begroeiing van oeverplanten. Die zitten nu nog allemaal onder de grond, alleen het blad van de gele lis is al duidelijk zichtbaar. In de poel ligt kikkerdril en enkele schaatserijders schieten over het water. Twee jonge wilgjes staan in bloei en de uitlopende knoppen van de zwarte els zijn erg mooi. De rozetten van de kale jonker zijn in mijn ogen ook erg fotogeniek. Uit de beek haal ik handen vol vlokreeftjes. Ondanks het jaargetijde genoeg te beleven, concludeer ik.

Niets voorbereiden?

In de avond krijg ik de opzet van het programma uitgelegd. Het is de bedoeling dat ik, als deskundige, met de presentatrice, Heleen, door het terrein loop. Al pratend over het milieu van de beek komen we vanzelf dingen tegen waar ik dan iets over kan vertellen. Ze zijn vooral op zoek naar dingen die specifiek zijn voor de sprengbeken. Onderwerpen moeten goed zichtbaar gemaakt kunnen worden, anders wordt het zo'n radiopro-

gramma. Verder willen ze niets voorbereiden want dat gaat ten koste van de spontaniteit. Beestjes met een lengte van 1 cm of meer zijn goed te filmen. Het gaat om drie à vier minuten zendtijd.

Sinds vier maanden hangt het diploma natuurgids boven mijn bed. Maar nu al met half Gelderland op excursie en dan ook nog niets voorbereiden?

Herma gooit me hier wel in het diepe! Ik bel haar en we spreken af bij de beek op de ochtend voor de opnames om de zaak eens grondig voor te bereiden. Maar in de twee dagen die resten, komen de twijfels. Ik vind mezelf helemaal niet zo super deskundig. Sta ik straks met een trillende stem voor de camera, met een bibberende hand vol vlokreeftjes? En speenkruid en schaatserijders zijn toch helemaal niet specifiek voor sprengbeken?

Voorwandelen

Twee uur struinen Herma en ik over het terreintje. De jonge scheuten van de gele maskerbloem, moerasvergeet-mij-niet en beekpunge komen op in de poel. Er is een lawine aan onderwerpen. De kikkerdril slaan we over, want die komen ze nu natuurlijk overal tegen. De door Herma opgeviste kokerjuffers, helaas leeg, neem ik in een pot mee naar huis. Die pot staat even later op de keukentafel en... jawel, na een tijdje komt voorzichtig een kokerjufferkop tevoorschijn! Dit brengt me op een idee. Morgen wat lauw water meenemen in een veldfles en vlak voor de opnames aan het water van de kokerjuffers toevoegen.

Opnames

Als ik opsta die morgen is het vier graden buiten en het zal de hele dag niet warmer worden. Om tien uur ben ik present en maak kennis met vier programmamedewerkers. Ik loop alvast met Heleen langs de beek en geef een stortvloed van onderwerpen aan die we zouden kunnen behandelen. Het is allemaal veel te veel natuurlijk. Ze zijn erg watergericht en helemaal weg van de kikkerdril. We kiezen enkele specifieke dingen uit die goed zichtbaar zijn te maken. De kernvragen zijn: wat doen we, waar doen we dat en hoe geven we dat vorm. Als items selecteren we de kwel in het weiland en bij de poel: kikkerdril, kokerjuffers, het fenomeen kraamkamer en de zichtbare planten. “Gelukkig geen hengel”, denk ik, terwijl Heleen een zend-

microfoon aan mijn jas bevestigt. Heleen had van te voren eigenlijk geen vragen klaar, ze reageert meer op wat ik zeg en bedenkt daar vragen bij om mij aan de praat te houden. Ze weet een losse sfeer te creëren.

Het opnemen is een tijdrovende klus. Eerst moet de camera naar de goede plek en dan moeten wij nog goed bewegen. Als we niet goed staan, moet de boel weer overnieuw. Ondertussen begint het zachtjes te regenen. Ook wordt een gesprek vaak twee keer opgenomen vanuit verschillende posities. Close-ups van beestjes, dril en planten worden apart opgenomen. Maar de truc met de kokerjuffers werkt fantastisch! Een kleine twee uur later is alles klaar en staan we volkomen verkleumd aan de koffie. Ach, nu zijn we de vlokreeftjes vergeten! Deze opruimers van de beek zijn zo specifiek en ook mooi in een handbeweging uit het water te halen. Maar het team is onverbiddelijk: daar is geen tijd

Schietmot. Foto: Corlène van den Camp

meer voor.

Na afloop rijd ik naar huis. Daar merk ik dat de opnames mij veel energie hebben gekost. Een stapeltje voedzame boterhammen gaat er dan ook zonder problemen in.

Bladeren: kleur, nerf, moes, bewoners

Aan het eind van de lente, op de drempel van de zomer, wil ik stilstaan bij de vele bladeren die nu de bomen vullen, het skelet van takken en stam verbergend. Daarmee krijgt mijn omgeving een totaal andere beleving en geniet ik volop van de vele kleuren en aspecten die deze bladeren te bieden hebben. Kijk je mee?

Ditmaal geen uitvoerige beschrijving van de functie van het blad, of de bouw ervan. Daarover schreef Marieke Grijze al in de zomer-editie van 2019. Al wandelend in mijn buurt laat ik me deze keer vooral leiden door wat ik al kijkend ontdek.

Allereerst geniet ik van de grote diversiteit aan kleuren, die in de maanden april en mei veranderen. Het zachte, tere groen wordt harder, donkerder. Dat is me al wel vaker opgevallen. Maar nu ik bewust kijk, zie ik dat sommige bladeren eerst roodbruin zijn, al groeiend groen worden. Zou dat het omgekeerde proces zijn, dat ik ook in de herfst waarneem als het blad van groen naar bruin verkleurd?

Verscheidenheid aan vormen

Ze naast elkaar leggend, valt direct de enorme verscheidenheid op in de vormen. Van gladde rand tot lobbig, gekarteld. Met diepe inkepingen alsof het om meerdere bladeren gaat. De bladnerven tot aan de rand reikend. Of toch niet bij allemaal? Inderdaad, bij de kornoelje buigen de nerven mee met de bladrand. En wanneer ik het blad zachtjes doormidden scheur, op advies van een medewandelaar, blijft het aan elkaar hangen aan de nerven. Grappig.

Diverse bladeren, kleurend van bruin naar groen. Rechtsboven het jonge blad van de populier met meer glans. Rechtsonder het blad van de kornoelje, waarvan bij het scheuren de nerven als draadjes het blad nog even bijhouden.

Diezelfde bladnerven overleven langer dan het bladmoes. Ik heb wel vaker bladeren gevonden waar het bladmoes uit verdwenen was. Je kunt dat zelf doen door het blad met soda te koken, het bladmoes er zachtjes met een tandenborstel uit te halen en het blad dan te drogen. Een hele klus, maar in de lente of zomer, kun je ze ook op de grond vinden. Dan heeft de natuur het werk voor jou gedaan. Vooral het blad van de populier kun je gemakkelijk vinden en wordt in sommige culturen heel fraai beschilderd.

Wanneer het bladmoes verdwenen is, vormen de nerven samen een fraai lijnenspel.

Dieren en bladmoes

Dieren weten ook dat het bladmoes zachter is dan de nerven. Kijk maar eens naar het spoor van de bladmineerders. Dit zijn de larven van vliegen, mineermotten, zaagwespen en anderen. Zij eten het bladmoes dat zich bevindt tussen de boven- en onderlaag van het blad. Ze maken een soort mijnengang, waaraan ze hun naam danken. Komt de mineerder bij de hoofdnerf, dan draait hij om. De diverse larven hebben andere eetpatronen en kiezen elk hun specifieke plant. Ook verschillen de gangen van kleur, bijvoorbeeld door de vloeibare uitwerpselen die in de gang liggen. Er zijn mensen die aan de patronen herkennen om welke mineerder het gaat. Kijk je goed, dan zie je waar het eitje gelegd is waaruit de mineerder is gekropen. Want het smalle beginspoor wordt steeds breder naarmate de mineerder groeit. Uiteindelijk zal het dier het blad verlaten.

Een beruchte mineerder is de paardenkastanjemineermot, die vooral als hij in grote groepen op een boom zit, zorgt dat de bladeren al in juni of juli van de boom vallen, waardoor de boom ernstig verzwakt omdat de stofwisseling stagneert. Deze mineermot is in Nederland sinds eind vorige eeuw en kent weinig natuurlijke vijanden. De pimpelmees lust de larve wel, maar kan de grote hoeveelheden niet aan.

Bladmineerders: bij beiden volgt het spoor bij de hoofdnerf een andere richting. Rechts zie je dat het spoor smal begint en breder eindigt.

Galwespen

Inmiddels kom ik al wandelend langs een blad dat bezocht is door galwespen. Deze leggen hun eitjes in de bladschijf. Het blad vormt een kapsel rond het eitje, waardoor een bladgal ontstaat. De larven van galwespen voeden zich met het bladmoes. Bladgallen en galappels zijn er in veel soorten: van heel klein tot echte joekels, zoals de aardappelgal. Deze vind je in eikenbomen. Het larfje van de aardappelgalwesp zal deze zomer volwassen zijn en uitvliegen. De mannetjes en vrouwtjes zullen paren, en daarna kruipen de vrouwtjes in de grond en zetten hun eitjes af op de jonge wortels. In de gallen aldaar, groeien larven op tot vleugelloze vrouwtjes, die al lopend in bladknoppen hun eitjes afzetten. Blijkbaar hebben ze in deze fase van hun levenscyclus geen mannetjes nodig. De galwesp spuit wat gif in de bladknop waardoor het bladweefsel zwelt en zacht wordt. Daarna scheiden de circa dertig larfjes in die knop stoffen af, waardoor de gal in grote toeneemt. Zo hebben de larfjes voldoende voedsel en zijn ze prima beschermd tegen vijanden.

Links heel kleine bladgallen, rechts een aardappelgal die je op eiken kunt vinden.

Ik heb genoten van mijn wandeling en hoop dat ik je geïnspireerd heb om ook in jouw buurt de bladeren eens goed te bekijken. Veel plezier!

Tekst en beeld: Corlène van den Camp

#TUINQUARANTAIN

Het zijn vreemde tijden, waarin we er minder op uit kunnen trekken dan we wellicht zouden willen. Daarom deden we, onder de titel *Tuinquarantaine*, een oproep aan onze leden, om foto's en verhalen van dichtbij huis in te sturen. Dat leverde mooie inzendingen op. Daarvan hebben we een selectie gemaakt op deze middenpagina's van KARWIJ.

IJsvogelpaartje

Wat voor mij positief is dat er nu een ijsvogelpaartje aan het broeden is in onze tuin. Ik heb twee webcams in de tuin staan en omdat we nu thuis moeten blijven, kan ik het wel en wee iedere dag volgen. Het is nu ook geen straf om thuis te moeten werken.

Meer foto's zien? Kijk dan eens op: [flickr.com/photos/140086795@N03/](https://www.flickr.com/photos/140086795@N03/)
Op Facebook kun je volgen hoe het met de ijsvogels gaat: [facebook.com/han.peper](https://www.facebook.com/han.peper)
Tekst en foto: Han Peper

Uienbol

Afgelopen week heb ik de camera weer eens ter hand genomen...en in en om mijn huis wat plaatjes geschoten. Macro-fotografie is een van mijn favorieten. Zoals bijvoorbeeld van deze uienbol. Blijf gezond!

Tekst en foto: Daniël Brinkman

Anderhalvemetertuinieren

Ik heb deze tekening gemaakt met als titel "Anderhalvemetertuinieren" omdat er op korte afstand al zoveel te zien is buiten. Het is maar een doodle, bedoeld om plezier over te brengen.

Tekst en tekening: Anna Klep

Mijn miniparadijs...

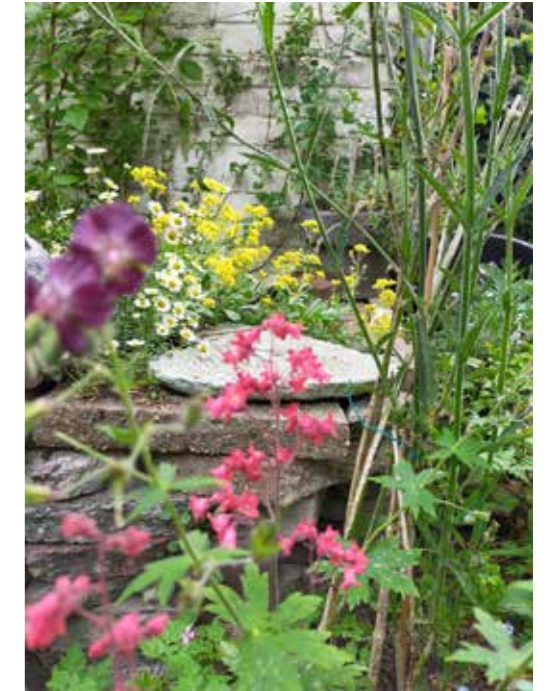

Foto: Adelijne Martin

La la lente

Voor de leerlingen op de school waar ik werk, was gevraagd of ik een persoonlijke boodschap kon maken. Dit gedicht en de voorjaarsbloeiërs in mijn tuin zijn het resultaat geworden.

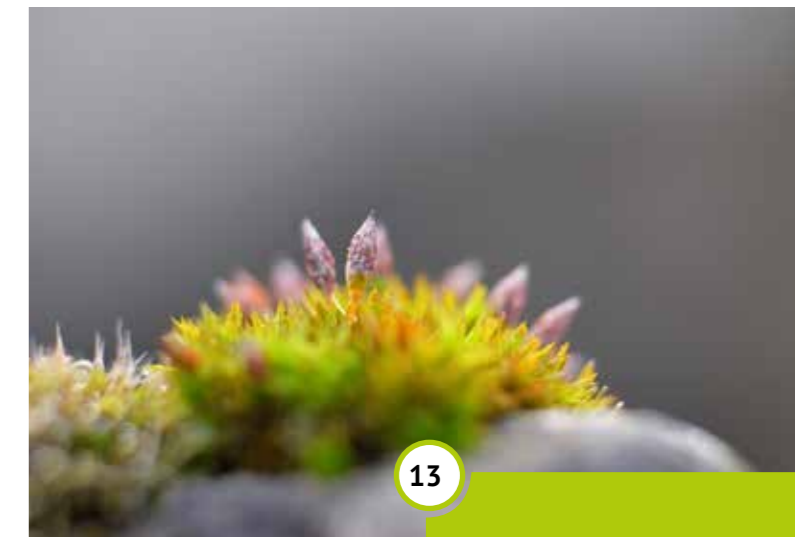

Tekst en foto: Marjory

Orthotrichum anomalum

Refererend aan de *Tuinquarantaine* en het ommetje op gepaste afstand in coronatijd, deel ik graag deze foto van *Orthotrichum anomalum*. Heel gewoon, niks zeldzaams. Toch vind ik dit een prachtig klein en groen belevingsobject, op een stenen muurtje naast mijn huis. Iedereen in de straat vindt ze echter lelijk en verwijderd de mosjes van de muurtjes. Ik begrijp niet waarom mensen zo'n vijandige en moordlustige houding hebben tegenover deze prachtige kleine groene wezens. Op mijn muurtje mogen ze blijven.

Tekst en foto: Jochem Macare

Vrijwilligers zetten padden en kikkers over

Al vele jaren zetten vrijwilligers in de gemeenten Rheden en Rozendaal padden en kikkers en een enkele salamander over. De resultaten van deze overzetacties zijn dit jaar wisselend.

In de gemeente Rheden worden ieder jaar op twee plekken schermen gezet die de trekkende amfibieën leiden naar emmers die in de grond zijn gegraven. De veertig vrijwilligers zetten de opgevangen amfibieën dan over naar de andere kant van de weg. Dat is in Rheden langs de Middachterallee tussen Ellecom en De Steeg en langs de Harderwijkerweg vanuit Dieren richting Laag-Soeren. De Rhedense vrijwilligers zetten dit jaar voor de zevende keer op deze plekken de padden en kikkers over. Dit jaar waren het er 1.578 bij de Harderwijkerweg en 989 bij de Middachterallee. Het merendeel hiervan waren gewone padden.

Rheden: topjaar en dieptepunt

Voor de aantallen bij de Harderwijkerweg betekende dit een topjaar; vrijwel gelijk aan de aantallen van twee jaar geleden. De aantallen aan de Middachterallee waren daarentegen een dieptepunt. In 2014 werd eenzelfde aantal amfibieën overgezet, maar toen was het geplaatste scherm veel minder lang. De Rhedense vrijwilligers tasten in het duister over de oorzaak van deze daling. "Waarschijnlijk is er geen reden voor paniek", meldt vrijwilliger Pim Engeltjes. "Aan de Harderwijkerweg is er al eerder zo'n dieptepunt geweest, maar zijn de aantallen weer terug naar normaal. Of het aan de weersom-

standigheden ligt, is niet duidelijk. De schommelingen over de jaren lopen namelijk niet synchroon, terwijl de trek gedurende het jaar dat wel doet."

Rozendaal: herstel

In Rozendaal is dit jaar sprake van een herstel. Een kleine twintig vrijwilligers zetten in deze gemeente al sinds 2010 de amfibieën over bij de Beekhuizenweg, nabij de ingang naar kasteel Rosendaal. Dit voorjaar zijn er zo'n 1.050 padden en kikkers overgezet. Dat was gelukkig meer dan vorig jaar. Toen werden er op deze plek slechts 400 padden en kikkers overgezet, een extreem laag aantal ten opzichte van de voorgaande jaren.

Hoewel er dus in Rozendaal sprake was van een duidelijk herstel, bleef dit aantal zo'n ruim honderd amfibieën onder het gemiddelde van de afgelopen vijf jaar. In de beginjaren (2010 en 2011) dat de Rozendaalse vrijwilligers de amfibieën voor het eerst overzetten, konden zij nog zo'n 3.000 dieren veilig de Beekhuizenweg laten oversteken.

De amfibieën trekken van de plek waar ze overwinteren naar een plaats waar ze met elkaar kunnen paren. In Rozendaal zijn dat vooral de vijvers van het kasteel en de Rozendaalse beek. De paddentrek komt goed op gang als het warm en tegelijk vochtig weer is. Dat was dit voorjaar enkele dagen het geval.

Tekst: Anton Logemann

Een bijzonder stille boomplantdag

Ieder jaar op de derde woensdag in maart is het landelijke boomplantdag. In Ellecom verzorg ik dat altijd voor groep 1 en 2. We planten samen met die groepen een boom, in overleg met de school. Het liefst een bijzondere boom die we nog niet hebben. Het kind dat rond die dag jarig is, mag spitten, samen met twee klasgenoten naar keuze.

Dit jaar ging dit feest niet door vanwege corona. Een imker in Ellecom had een aardige exemplaar van een wilde kastanje uit het bosje Mees bij de school geraapt en opgekweekt voor dit gebeuren. Zo hebben wij in het bosje rond de school nu dertig verschillende soorten bomen staan.

De imker en ik (samen 165 jaar oud) hebben met zijn tweetjes, uiteraard op anderhalve meter afstand, en helaas dus zonder de kinderen, de boom toch geplant. Het was een heel stil gebeuren, alleen de vogels zongen als getuigen. Die boom geef ik nu geregeld water om het aanslaan te bevorderen. Hopelijk is het spreekwoord "Boompje groot, plantertje dood" hier niet te snel van toepassing. Wij hopen dat de boom, met een bijzonder stil plantgenoot aan de aarde toevertrouwd, een lang leven te wachten staat. Hoop doet leven, ook in de natuur.

Tekst: Bertus Schoenmakers

Beeld: Hermine Schuit

gebr. RIJNEVELD b.v.
Hoveniers met passie

TIJN GELUK Dutch Quality Gardens

Sinds 1980

Groen maakt gelukkig!

Wilt u dit jaar genieten van uw tuin?
Wij komen graag bij u langs voor een vrijblijvend advies of offerte.

tel: 0313-427288 mail: info@rijneveld.nl
Edyweg 25 Spankeren

[facebook.com/gebroeders.rijneveld](https://www.facebook.com/gebroeders.rijneveld)
www.rijneveld.nl

Energietransitie en landschap - deel 2

Rheden en de Veluwezoom

De Veluwezoom is gezegend met een staalkaart van landschappen. Dit maakt het gebied afwisselend, aantrekkelijk en verrassend. De energietransitie vergt onder andere grootschalige opwekking van stroom. De realisatie daarvan kan de kwaliteit en beleving van het landschapsbeeld aantasten. De druk van de energietransitie is hoog. Er is (nog) geen reden tot paniekvoetbal, maar wel aanleiding om de spelregels, het speelveld en de inzet goed te kennen. Het landschap van de Veluwezoom is een grote inzet. Dit jaar nemen we je in Karwij mee in een drieluik over energie en landschap. In dit tweede deel gaan we in op de Rhedense opgave.

Het Rijk realiseert de doelen van het Klimaatakkoord onder andere via gemeenten. Die opgave is niet gering en wordt uitgewerkt via drie sporen: energiebesparing, warmtetransitie en het grootschalig opwekken van elektriciteit. Laatstgenoemde heeft naar verwachting de meeste implicaties voor het landschap. Daarom is het de focus van dit artikel.

De grote uitdaging

Alle Nederlandse gemeenten moeten binnen hun grondgebied uitvogelen op welke plekken grootschalig wind- en zonne-energie kan worden opgewekt. Wind en zon zijn immers hernieuwbare, in principe onuitputtelijke – weliswaar weersafhankelijke – bronnen. De uit deze bronnen opgewekte stroom heet daarom *duurzame* energie.

Het principe van stroomwinning met zonnecellen en turbines lijkt eenvoudig, maar vergt, naast de windmolens en zonnevelden, wel een flinke uitbreiding van de bestaande infrastructuur voor transport en verdeling, net als nieuwe voorzieningen voor de opslag van stroom. Ook de aanleg van deze installaties heeft consequenties voor het landschap.

Het grootschalig opwekken van stroom uit wind en zon is een van de belangrijkste opgaven in het eerste traject van de energietransitie, dat loopt tot 2030. Gemeenten verkennen daarom de mogelijkheden die het meest kansrijk worden geacht en brengen potentieel geschikte plekken voor zonnepanelen of windmolens in kaart. Dit gebeurt per individuele gemeente maar wordt ook in regionale samenhang bekeken. In de RES-regio Arnhem-Nijmegen (RES staat voor Regionale Energiestrategie) moeten 17

gemeenten hun bod neerleggen bij het Rijk. Het conceptplan van deze regio is eind mei aan het Rijk voorgelegd. In het plan zijn de voorlopige verkenningen, beperkingen en vragen van alle gemeenten meegenomen.

Rheden in kaart gebracht

Ook de gemeente Rheden heeft de opdracht om de potentie van grootschalige opwekking van duurzame energie in kaart te brengen. Om de ideeën van en het draagvlak onder inwoners te verkennen, organiseerde de gemeente daarom in de afgelopen jaren laagdrempelige klimaatcafés. In februari 2020 volgde een bewonersavond, die al veel beter aansloot bij het proces van de RES. De uitkomsten van dit alles mondden uit in het *Beleidskader grootschalige opwek* dat aangeeft op welke locaties mogelijkheden zijn voor zonnevelden en windmolens en onder welke voorwaarden.

Een onderdeel van dit kader is de *Ruimtelijke verkenning*, waarmee de gemeente potentiële locaties in beeld brengt. Concreet zijn dit landkaarten van de gedetailleerde zoekgebieden voor windturbines en zonnevelden, met per gebied ook de beperkingen die de huidige wet- en regelgeving daaraan stelt. De inhoud van de kaarten passeert hieronder in grote lijnen de revue. Een groot aantal gebieden in de gemeente is niet-ontvankelijk voor zonnevelden en windmolens vanwege hun bijzondere waarden van natuur, landschap en erfgoed.

Welke windlocaties zijn verkend?

De zoekgebieden voor wind vallen in de zogenaamde technische ruimte: hier gelden geen harde beperkingen vanwege veiligheid en milieu. Het gaat om de Velperwaarden, het Soerense Broek, de Havikerwaard en delen van het bosgebied richting de Veluwe. Tegelijkertijd zijn de Havikerwaard en de Velperwaarden *ganzenrustgebied*, net als de Fraterwaard en delen van de landerijen van Biljoen tot aan Worth-Rheden en de IJssel. De status ganzenrustgebied is een restrictie vanuit het provinciaal beleid. De Veluwe heeft de statussen Natura 2000 én stiltegebied, die beide mogelijk belemmeringen zijn voor het plaatsen van windturbines.

Wat zijn mogelijke zonlocaties?

Kansrijke zoekgebieden voor zonnevelden zijn voornamelijk vlakke landschappen zoals de Velperwaarden, Biljoen, Worth-Rheden, de smalle IJsselwaarden ter hoogte van Rheden, de Havikerwaard,

de Fraterwaard en het Soerense Broek. Een aantal andere locaties is weinig kansrijk omdat ze bijzondere waarden vertegenwoordigen, zoals landgoed of beschermd dorpsgezicht. Dit geldt voor locaties ten oosten van Velp (Biljoen), landbouwgebied naast Rheden, een lange en brede aaneengesloten strook landbouwgebied vanaf Middachten via de Ellecomse polder tot aan Hof te Dieren, het gebied ten noorden van Spankeren en het gebied ten westen en ten zuiden van Laag-Soeren.

Soerense broek

Sommige (kleine) delen van deze gebieden maken deel uit van het Gelders Natuurnetwerk (GNN). Hier komen provinciale restricties uit voort die gelden voor delen van de Velperwaarden, de Havikerwaard en voor het landschap bij Laag-Soeren. Op gebiedsdelen in de buurt van de IJssel gelden bovendien drie mogelijke belemmeringen: de aanduiding als winterbed door Rijkswaterstaat, de aanwijzing als Natura 2000-gebied (EU en Rijk) en de aanwijzing als ganzenrustgebied (Provincie). Deze belemmeringen gelden, in wisselende combinaties, voor delen van de Velperwaarden, de Havikerwaard, Biljoen en Worth-Rheden. Voor het kansrijke Soerense Broek gelden deze belemmeringen in zijn geheel niet.

Lokale en zonnige initiatieven

Bestaande bebouwing is uiteraard ook kansrijk voor zonne-energie. Te denken valt dan aan daken van parkeerterreinen, op sportcomplexen en op bedrijventerreinen. Hiervoor komen de Beemd, het industriegebied van Rheden en de Kanaalzone tussen Dieren en Spankeren in aanmerking. De plaatsing van zonnepanelen op overige gebouwen valt buiten de verkenning van het buitengebied.

Sommige locaties bieden nu al reële kansen voor zon in combinatie met infrastructuur. Noemenswaardig is het particuliere initiatief 'Zon A348' bij Ellecom. De initiatiefnemers zijn momenteel in over-

leg met gemeente, Rijn en IJssel Energiecoöperaties (REIJE) en Provincie. Het Zonnepark Ellecom biedt ruimte voor 8.000 panelen in de vork aan het einde van de A348. REIJE werkt samen met bewoners van Ellecom aan de voorbereiding hiervoor.

De werkgroep 'Dieren-zuid Klimaat actief' is samen met REIJE bezig een zonneveld - 'De Bocht' - te ontwikkelen aan de rand van Dieren, in de bocht van het stoomspoor naar Eerbeek. De plannen zijn al uitgewerkt en dit voorjaar is subsidie aangevraagd om 3.380 panelen te kunnen plaatsen.

Hoe nu verder?

In de gemeente Rheden lijken zich momenteel twee zoekgebieden af te tekenen. Het gaat om het landbouwgebied achter Spankeren voor zon, en delen van de Velperwaarden voor wind en/of zon. Deze gebieden zijn opgenomen in het conceptplan dat begin juni op een interactieve website wordt gepubliceerd. Het voorstel moet lokaal behandeld worden door colleges en raden van de gemeenten in het RES-gebied. Daarnaast wordt betrokkenheid van de bevolking essentieel geacht voor draagvlak. Dit artikel is bedoeld om daaraan bij te dragen.

De gemeente Rheden benadrukt dat het plan dat er nu ligt een *verkenning* is. Er ligt dus nog niets vast. De gemeente hoort graag van bewoners en belanghebbenden wat zij vinden van de uitkomsten. Eind mei volgt daarom een video op het youtube-kanaal van de gemeente, waarop mensen kunnen reageren en zo in discussie kunnen gaan. De formele inspraak voor het beleidskader start waarschijnlijk na de zomer. Daarvan maakt de gebiedsverkenning een belangrijk deel uit.

Het beleidskader wordt eind 2020 door de gemeenteraad besproken en vastgesteld. Daarna kan de gemeente grootschalige initiatieven voor zonnevelden en windmolens in behandeling nemen. Deze worden dan getoetst aan het beleidskader en aan de wet- en regelgeving. In de volgende Karwij bekijken we een aantal onderzoeken over de directe effecten van zonnevelden en windmolens op de natuurlijke omgeving.

*Tekst en beeld: Jeroen Boland
Bron: Ruimtelijke verkenning gemeente Rheden, werkorganisatie RES Arnhem-Nijmegen.*

Zie ook: rheden.nl/Inwoners/Duurzaamheid/klimaat/Klimaataanpak

VOORWANDELEN

Een virtuele excursie door de Velperwaarden

Na jarenlang lobbyen bij de boeren die de gronden in Velperwaarden gebruiken, is het Natuurmonumenten gelukt vorig jaar een struinp pad door de Velperwaarden open te stellen voor publiek. André ten Hoedt van Natuurmonumenten leidde in juni 2019 een groep IVN-gidsen rond over dit nieuwe pad. Meteen was duidelijk dat het gebied voor IVN een verrijking is qua excursiemogelijkheden. Dit jaar hadden we daarom in mei twee excursies door de Velperwaarden gepland. Een virus stak daar een stokje voor... voorlopig zijn alle bijeenkomsten verboden. Daarom nu een virtuele excursie.

De excursie start bij gemaal de Volharding, aan de Lathumse Veerweg bij Velp. Dit gemaal zorgt er al bijna 150 jaar voor dat Velp-Zuid droge voeten houdt als het water in de IJssel hoog staat of als het veel regent. In 2006 is het oude gemaal vervangen door een nieuw gemaal, De Velperwaarden, dat pal naast het oude gemaal staat.

Vogelgebied

De Velperbeek tussen het gemaal en de IJssel is in de winter van 2018/2019 onderhanden genomen. Het stroombed van de beek is sterk verbreed, waardoor die weer kan gaan meanderen. Er is een drempel aangelegd met stroomversnelling, zodat het water langer in het gebied blijft. De uiterwaarden richting de IJssel zijn trapsgewijs verlaagd, waardoor je verschillende zones creëert met hopelijk over een aantal jaren ook verschillende begroeiing.

Het gebied trekt nu al veel vogels aan waaronder bergeenden, lepelaars, ooievaars, grote zilverreigers en oeverlopers. Boven de nieuwe stroomversnelling profiteren de zwaluwen van de vele insecten. Zowel huiszwaluwen als boerenzwaluwen scheren er over het water.

We lopen richting boerderij De Steenwaard. Ongeveer halverwege, in een bocht, gaan we rechtsaf via een opstapje het weiland in. We lopen over een dijkje. Hierover liep vijftig jaar geleden een spoorlijntje naar de voormalige steenfabriek De Groot, in de volksmond ook bekend als Riverstone. In de bodem van de dijk zie je vele muizenholen. Tijdens de hele wandelroute zul je zien dat op de hogere delen de muizen talrijk zijn. Een eldorado voor torenvalken, buizerds, uilen, reigers en ooievaars. Als je een beetje geluk hebt, kun je ze zien. Links bij

boerderij De Steenwaard staat een paalnest van een ooievaar. Elk jaar worden hier een paar jongen grootgebracht.

De weilanden

Als we onze aandacht verplaatsen naar de weilanden links en rechts van de dijk dan zie je heel goed de gevolgen van bemesting met drijfmest. Het zwaar bemeste weiland rechts is groen zonder enige variatie in beplanting: een grasakker. Het weiland links wordt niet bemest en is nu een zee van bloemen, zoals boterbloem, paardenbloem, madelief en rode klaver.

Aan het eind van het dijkje gaan we bij de grote mestzakken linksaf. Even de neus dicht, want de drijfmest in die zakken ruikt je duidelijk. Als je nu over de (nu nog) lege akkers kijkt, heb je grote kans hazen te zien of een groepje reeën. In het voorjaar kun je hier soms wel tien hazen tegelijk zien. De groep reeën die hier loopt is de laatste jaren gegroeid tot bijna twintig. Ze zijn tegen de avond vaak te zien vanaf het fietspad langs de Beemd.

Rivierduinen

We lopen nu richting de IJssel. Je ziet dat het landschap hier glooit. Dat zijn de rivierduinen.

Rivierduin met wede en droogtegradiënt

Rivierduinen zijn ontstaan aan het eind van de laatste ijstijd (ongeveer 10.000 jaar geleden). In de zomer droogde de breed meanderende rivier op en het zand van de bodem werd door de wind opgestoven. De bodem van de uiterwaarden bestaat voornamelijk uit klei, omdat die uiterwaarden vroeger elk jaar wel overstromden, waarbij steeds een beetje klei achterbleef. De afgelopen maand (april) was het nogal droog en zie je dat de duinen bovenop nauwelijks nog begroeid zijn. Op de lagere delen richting de IJssel is de begroeiing weelderiger.

Het meest opvallende plantje op deze rivierduinen is op dit moment de vogelmelk. Vogelmelk is een bolgewas met opvallende, stervormige witte bloemen. Het werd vroeger als soort ondergebracht bij de leliefamilie. Nu wordt ie gerekend tot de aspergefamilie. Aan het begin op de IJsseloever staat een groot veld met bieslook. Verder staan hier veel soorten distels. De zeedistel is wel de meest opvallende. Minder opvallend maar wel veel voorkomend is het klein kruiskruid, een plantje met kleine hoofdjes met gele buisbloemen. Ter hoogte van de paar oude eiken die op de stuifduinen staan, kun je een bijzonder lid van de paardenbloemfamilie vinden: de gele morgenster. Deze composiet doet z'n naam eer aan. De bloemen bloeien alleen in de ochtend. Aan het begin van de middag sluiten ze zich alweer.

Gele Morgenster

Hagen

Bij de tweede kazemat (een kleine bunker) gaan we rechtsaf. In het weiland zien we een grotere variatie in begroeiing. Dit weiland is al langer in beheer bij Natuurmonumenten. Hier vind je het opvallende kruisbladwalstro en iets later in het seizoen de ratelaar, een halfparasiet die groeit op de wortels van gras en klaver. We wandelen nu langs één van de vele hagen in de Velperwaarden. In mei bloeit in deze hagen de meidoorn uitbundig. Ruim een maand geleden bloeide hier de sleedoorn met zijn grote stekels. De brede hagen, vroeger aangeplant als natuurlijke scheiding tussen de landbouwpercelen, zijn heel belangrijk als schuilgelegenheid voor vogels, zoogdieren en insecten. De bessen van de meidoorn en sleedoorn zijn belangrijk voor overwinterende vogels zoals de merel, lijster, koperwiek en kramsvogel.

Daarna wandelen we richting de brug over de IJssel. Links in het weiland kun je in de verte tussen

twee meidoornstruiken de opgeworpen zandhopen van een dassenburcht zien. Een bewijs te meer dat die rivierduinen zanderig zijn, want anders kon de das hier niet z'n hol graven. Bij de brug komen we op het fietspad dat langs industrieterrein de Beemd loopt. Op de helling van de dijk bij de brug zien we de laatste gele bloemen van koolzaad. Tussendoor staan ook gele bloemen van barbarakruid en de witte en paarse bloemen van de smeewortel.

Dijkhelling

De begroeiing van de dijkhelling langs het fietspad is links en rechts duidelijk verschillend. De zuidhelling is veel warmer en droger. Hier zie je nu meer grassen. Op de noordhelling bloeien massaal margrietten en komt op enkele plekken veel vogelmelk voor. Halverwege het fietspad zie je rechts het Velperplasje. Op dit moment staat er weer voldoende water voor de watervogels. Het is de moeite waard hier met een verrekijker naar alle watervogels te kijken. Nu zitten in het ondiepe deel van de plas verschillende verhoogde nesten van meerkoeten. Zolang dit deel van de plas nat blijft, zijn de nesten veilig voor de vos.

Op het laatste stuk van de wandeling over de dijk genoten we van het uitzicht over de uiterwaarden met overal bloeiende meidoornstruiken.

Tekst: Gerrit Lammers

Foto's: Gerrit Lammers en Floor Scholten

Nieuwe beheervisie Rozendaalse Veld

Deel II: Bosbeheer en cultuurhistorie

Eind 2019 stelde de gemeente Rheden een nieuwe beheervisie vast voor haar natuurterreinen. In de vorige Karwij behandelden we het heidegebied en stuifzand. In dit tweede artikel gaan we in op het bosbeheer en de historische elementen. Een volgende keer behandelen we de recreatie.

De effecten van klimaatverandering worden steeds zichtbaarder in de natuur. De gemiddelde temperatuur zal naar verwachting stijgen en de kans op extreem weer neemt toe. Dat zien we aan de droge warme zomers van de afgelopen twee jaar en het vaker voorkomen van bijvoorbeeld heftige buien en het risico op natuurbranden. Zeker voor het bosbeheer is dit een complex verhaal. Boomsoortkeuze bijvoorbeeld, is een keuze voor de lange termijn van 100 tot 150 jaar. Boomsoorten uit zuidelijker landen zijn bestand tegen hogere temperaturen en langere droogteperiodes, maar meestal niet tegen de late nachtvorsten in Nederland. De nieuwe beheervisie speelt in op deze dilemma's. Hoe maakt de gemeente Rheden het bos toekomstbestendig en veerkrachtiger?

De gemeente Rheden beheert een wigvormig bosgebied dat zich uitstrekt van de noordkant van Velp en de sportvelden van de Pinkenberg tot aan het heidegebied van het Rozendaalse Veld. Dit zijn de Beekhuizense bossen. Daarnaast heeft zij nog bosjes bij de Jutberg en Laag Soeren.

Streefbeeld bos

Voor het bos is een streefbeeld geformuleerd. Aan de basis staat een bos met een rijke structuur, waarbij oude bomen en verjonging elkaar afwisselen. Inheemse bomen zijn dominant in aantal, maar er is ook ruimte voor een beperkt aandeel uitheemse soorten (25%). Met name Japanse lariks en douglas komen daarvoor in aanmerking vanwege de productiefunctie (max. 20%). Het aandeel naalden loofhout blijft ongeveer gelijk (40%- 60%) ten behoeve van de zwarte specht, die broedt in loofbomen, maar foerageert graag in jong naaldhout.

Een structuurrijk bos is een gevarieerd bos met voldoende open plekken, dood hout, verschillende boomsoorten door elkaar en een goed ontwikkelde bosrand. Er is nadrukkelijk plaats voor bomen die extra natuurwaarden kunnen herbergen, zoals

dikke bomen met holtes voor zwarte specht, boom-marters en vleermuizen. Ook bomen met roofvogelhorsten en bomen met gebreken of stervende bomen horen erbij, zolang ze geen acuut gevaar opleveren voor recreanten.

Tijdelijke verjongingsplekken en geleidelijke bosranden langs de heide vormen een leefgebied voor nachtzwaluw en boomleeuwerik. Hier is ruimte voor bloeiende kruiden en jong loofhout. Deze plekken zijn rijk aan vlinders - waaronder groot dikkopje en groentje - en aan warmteminnende soorten als hazelworm, ringslang en levendbarende hagedis. De bosbodem is minder verzuurd en vol bodemleven. De bossen op de hellingen hebben een goed ontwikkelde bodem, waardoor erosiegevaar vermindert.

Door gerichte dunningen is de bijgroei stabiel (meer dan 3%) en geconcentreerd op de bomen met een goede houtkwaliteit, of op bomen die (ecologische) stabiliteit brengen in het bos door soort of omvang. De grove dennenbossen op de heide ten noorden van het stuifzand en de kleine bosjes hebben een zeker aandeel loofhout.

Beheer en maatregelen

In de bossen zal de gemeente vooral blijven sturen op risicospreiding, biodiversiteit, houtkwaliteit, bodemkwaliteit en klimaatadaptatie. Voor het beheer van het natuurgebied heeft de gemeente ook een zekere inkomstenbron nodig, die komt uit de verkoop van hout. Houtoogst staat steeds ten dienste van het toekomstige bos. Gemiddeld zal 50% tot 100% van de jaarlijkse bijgroei worden geoogst en zal de gemeente terughoudend zijn met het vergroten van de houtoogst of strooiselroof. Er wordt geen biomassa geoogst voor energiedoeleinden. De beheerder stuurt op hoogwaardige houtkwaliteit en minimale bijgroei van 2,5%. Bij ingrepen wordt gelet op soortensamenstelling, houtkwaliteit, boomveiligheid, leeftijdsopbouw en ruimte voor verjonging. Bodemverwonding ten behoeve van verjonging verval. Vaste rijpaden voorkomen bodemverdichting. Op kwetsbare delen kunnen paarden worden ingezet.

Op de overgang van bos naar heide streeft de gemeente naar een geleidelijke overgang via een structuurrijke bosrand die voornamelijk uit loofhout

bestaat. Een hoog aandeel loofhout is ook gunstig om ongecontroleerde natuurbranden tegen te gaan. Om risico's te verkleinen zonder afbreuk te doen aan de natuur- en recreatiewaarden, is de gemeente in gesprek met andere terreineigenaren op de Zuidoost Veluwezoom. Voor natuurbrandoefeningen zijn afspraken gemaakt met de brandweer.

Bij boswerkzaamheden zal de beheerder zorgvuldig omgaan met karakteristieke elementen; lanen, bomenrijen, jeneverbessen en mierenhopen moeten altijd worden vrijgesteld. Idealiter verjongen de jeneverbesstruwelen ook. Voor invasieve exoten wordt een actieplan per soort gemaakt. Te denken valt aan Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik en Japanse duizendknoop. Waar nodig worden deze soorten teruggedrongen tot een beheersbare situatie.

Nieuwe aanplant

Het bos bestaat nu voornamelijk uit beuk, eik, berk en grove den. Deze soorten vormen een traag afbrekende strooisellaag die op termijn verzuring van de bodem geeft waardoor de bodemvruchtbaarheid afneemt. Hierdoor neemt ook de biodiversiteit af. In het beheerplan is het inbrengen van soorten met een goede strooiselvertering, zoals linde, zotte kers en hazelaar, opgenomen.

Wie bij de Emmapiramide het bos in loopt, ziet al snel een aanplant van jonge boompjes. Rik Vel-

horst, van de gemeente Rheden, vertelt dat hier veel fijnspar dood is gegaan als gevolg van de letterzetter: "We hebben daar recent diverse boomsoorten aangeplant: linde, winterik, haagbeuk, vuilboom, boskers, esdoorn en tamme kastanje. Een deel van de aanplant is uitgerasterd, een ander deel is individueel beschermd tegen vraat door middel van boomkokers. Binnen het uitgerasterde deel zal ook spontane verjonging van bijvoorbeeld berk en lijsterbes zich kunnen handhaven. Zonder bescherming, in het deel met de boomkokers, zullen deze soorten niet verder komen dan een soort bonsai-stadium door wildvraat. Veel soorten zijn aangeplant als kloempjes, cirkelvormige groepjes van ongeveer 25 stuks."

Haagbeuk

Emmapiramide

Jonge aanplant bij Emmapiramide

Velhorst vervolgt: "We willen vooral meer boomsoorten in het bos, dat geeft in een later stadium meer mogelijkheden voor strooiselverbetering, biodiversiteit en risicospreiding van ziekten en plagen."

Om de insectenstand te verbeteren zijn met name aan de randen van de plantvakken struikenvormers van de bosbraam, vuilboom en hazelaar geplant. Deze dragen bij aan het insectenleven omdat de bloemen veel nectar en/of stuifmeel produceren.”

“Over twee jaar willen we in het omrasterde deel nog enkele kloempen douglas aanplanten voor de houtproductie. We hebben, op advies van Probos, gekozen voor een type douglas dat aangepast is aan een landklimaat en beter bestand tegen droogte en tevens voldoende houtproductie heeft. Het gaat om de herkomsten ‘Forks’ en ‘Maklock’. De wachttijd van twee jaar is nodig omdat de jonge kevers van de letterzetter die nu nog massaal rondvliegen, de neiging hebben over te gaan op ander jong naaldhout als alle fijnspar is afgestorven.”

Rik Velhorst is enthousiast over de nieuwe aanplant: “Ik heb er eind april nog gekeken en de jonge boompjes zijn mooi uitgelopen. Je ziet nu heel mooi het effect van wildvraat; in de onbeschermdede aanplant tussen het raster en Buitenplaats Beekhuizen zijn de eindknoppen overal uitgevreten, waarschijnlijk door reeën. De ree is een browser en knabbelt overal wat weg.”

“Ongeveer tien jaar geleden hebben we iets verderop massaal eik aangeplant in een perceel waar tijdens een storm bijna alle bomen waren omgewaaid. Dit perceel is voor de aanplant uitgerasterd. Hier is het beheer gericht op goede houtkwaliteit. De jonge eiken zijn nu 4 à 5 meter hoog en we hebben er een paar keer berk uitgehaald. Dat raster zal nog jarenlang nodig zijn. Zonder raster hadden de reeën alle toppen eruit gevreten en zouden de edelherten er nu komen eten en hun geweien komen vegen.”

Grofwildbeheer

Wat betreft het faunabeheer volgt de gemeente het provinciaal Faunabeheerplan. De populatie grofwild is de afgelopen tien jaar flink toegenomen op de zuid-Veluwe. Edelherten trekken 's nachts vanuit het noorden over het gebied naar de voedselrijkere delen - de landgoederenzone - en keren 's ochtends voor de recreatiedrukke terug naar hun dagverblijf op de rustige en voedselarmere delen. Deze wilddruk geeft veel vraat- en veegschade aan de loofbomen in de landgoederenzone bij Beekhuizen. Jonge aanplant moet hier uitgerasterd worden.

Vooraf verjonging van loofbomen wordt opgevreten, vertelt Rik Velhorst: “In de buurt van het openluchttheater zijn jaren geleden ook stukken bos uitgerasterd om spontane verjonging van de grond te krijgen. Hier is niets aangeplant en geen bodemverwonding toegepast. Er heeft zich spontaan verjonging van hulst, linde en berk gevestigd. Je kan ter plaatse heel mooi het verschil zien tussen het bos voor en achter het raster.”

De wildzichtbaarheid is echter niet evenredig toegenomen, mede als gevolg van de hoge recreatiedruk op het Rozendaalse Veld. Af en toe zijn er ook confrontaties tussen wild en mens of hond. De gemeente is in gesprek met omringende terreineigenaren over hoe de wildzichtbaarheid kan worden vergroot, de overlast verminderd en de diversiteit versterkt. Daarnaast is het gewenst het faunabeheer en de recreatiezonering beter te integreren in het bosbeheer.

Cultuurhistorie

Op het Rozendaalse Veld is een aantal opmerkelijke cultuurhistorische elementen te vinden. Deze liggen zowel in het bos als op de heide en het stuifzand. Het betreft bijvoorbeeld bomkraters uit WOII, grenswallen, schaapsdriften en ijzerkuilen. In het bos staat een uitkijktoren, de ‘Emmapiramide’. In het beheerplan is onderzoek opgenomen naar de achtergronden van dit type landschapselementen en structuren. Eerder zijn de locaties al ingetekend op de kaart. Als er meer bekend is over de geschiedenis van het gebied en van de diverse elementen zelf, kan de gemeente hier ook beter rekening mee houden bij het beheer. Te denken valt aan versterken, accentueren of herstellen van een element. Een en ander is afhankelijk van verdere inzichten. Een structureel budget voor cultuurhistorie binnen het natuurbeheer ontbreekt echter.

Tekst en beeld: Karin Otermann

Bron: Gemeente Rheden. Beheervisie Rozendaalse Veld 2019-2029.

Luchtlezen

Een van de dingen die me het meest opvalt nu het coronavirus de wereld verplicht op pauze heeft gezet, is de schone lucht. Ik heb al de nodige jubelverhalen gehoord over de kleur en de frisheid ervan. Het maakt me blij te horen dat weer meer mensen naar de lucht kijken. Ik kreeg het idee dat niemand daar de laatste jaren nog tijd voor had. Waar af en toe pauze nemen al niet goed voor is...

Staren naar de lucht, het liefst die van het helderste blauw met wat mooie cumulusformaties om het gevarieerd te houden... een eeuwenoude, heerlijke bezigheid. Hoera, het kan weer!

Tijdens het ‘luchtstaren’ dwalen mijn gedachten regelmatig af naar mijn opa, de luchtlezer. Verzonken in een wolk zie ik hoe ik als klein meisje op zo'n dag als deze met hem meega naar de groentetuin. Heerlijk vond ik dat! Struinend tussen de verschillende gewassen kon ik al proevend en ruikend uren verwonderd dwalen. Wanneer ik vroeg hoe laat het was, tuurde mijn opa wat over de velden, wierp een korte blik omhoog en vertelde mij dan de tijd. Fascinerend was dat! Het was een leuk spelletje om te kijken hoe vaak hij gelijk had. Hij zat er nooit naast.

Om het weer te voorspellen, had mijn opa geen buienradar nodig. En om te bepalen of het een goede tijd was om te zaaien of te oogsten, gebruikte hij geen boek of internet. De kleur van de lucht, de dichtheid en vorm van de wolken, de windrichting, het gedrag van de dieren en vegetatie; dat waren de dingen die hem vertelden wat hij wilde weten. Mijn opa was een heel gewone man, met heel gewone vaardigheden voor ‘zijn tijd’. Tegenwoordig is dat wel anders. Mensen denken dit soort vaardigheden ‘niet meer nodig te hebben’ voor onze dagelijkse behoeftes. Waar heb je anders klokken, het internet en al die andere menselijke uitvindingen voor?

De scheidslijn tussen mens en natuur wordt alsmaar groter. De oogst van honderden jaren zwoegen om onafhankelijk te worden van de natuur.

Ik wil je uitnodigen om de volgende keer dat je jezelf even een momentje gunt om naar de lucht te staren, je eens af te vragen: welke verloren vaardigheid zou jij je weer eigen willen maken? Ik ben benieuwd!

Adelijne Martin

PROGRAMMA

Het is op dit moment duidelijk dat we **voor 1 juli** geen IVN-activiteiten kunnen organiseren. Dit betekent dat ook alle geplande wandelingen vervallen. Het is nog niet zeker of de wandelingen vanaf juli wél doorgaan. Hierover volgt nader bericht op de website en in de ledennieuwsbrief per e-mail. Het hieronder gepubliceerde wandelprogramma is dus **onder voorbehoud**.

VOORWANDELEN

Hierbij zijn ook niet-gidsende IVN-leden welkom. Maandagmorgen: altijd vrijdagmorgen ervoor om 9.00 uur. Zondag: doorgaans de zaterdag ervoor om 9.00 uur. Andere wandelingen: voorwandelen varieert. Het is aan te raden vooraf even te bellen of mailen met de eerste gids om zeker te weten of en hoelaat het voorwandelen doorgaat.

WANDELPROGRAMMA

Maandag 6 juli, 09.30 uur

Park Hof te Dieren

Start: P. Wijngaard/Kwekerij Hof te Dieren, Arnhemsestraatweg 16, Dieren

Eerste gids:

Hermine Schuit/Bertus Schoenmakers

Maandag 3 augustus, 09.30 uur

Varens en heide

Start: P. Lappendeken, Diepesteeg/Beekhuizenseweg, De Steeg
Eerste gids: Rob Timmerman

Zondag 16 augustus, 14.00 uur

Bloeiende heide en sporen van de tornado

Start: P. Station Rheden
Eerste gids: Gerrit Lammers

Zondag 6 september, 14.00 uur

De Onzalige bossen

Start: P. Lappendeken, Diepesteeg/Beekhuizenseweg, De Steeg
Eerste gids: Bouzian Salama

Maandag 7 september, 09.30 uur

Natuur in de buurt

Start: Meester van Leeuwenplein/Dorpshuis, Rheden.
Eerste gids: Anne Sleeboom

WANDELPROGRAMMA IVN EERBEEK

Alle wandelingen van IVN Eerbeek tot 1 september vervallen.

PROGRAMMA KNNV ARNHEM

Zie agenda op knnv.nl/arnhem

CURSUSSEN VERPLAATST

De twee korte cursussen die in juni gepland stonden, zijn verplaatst naar het najaar. De cursussen 'Samen de natuur in' en 'Bruikbare natuur' gaan hopelijk wel door eind september en begin oktober. Kijk op onze website voor de nieuwe data.

